

УДК 37.011.3-051

Ликтей Л. М.

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ І. А. ЗЯЗЮНА ЯК КОНЦЕПТУАЛЬНА ІДЕЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ-МАЙСТРА

А Висвітлені світоглядні ідеї відомого фундатора сучасної педагогічної науки Івана Андрійовича Зязюна, котрий розглядає майстерність учителя як найвищий рівень педагогічної діяльності. Проаналізовані основні елементи педагогічної майстерності: гуманістичну спрямованість діяльності вчителя, професійну компетентність, педагогічні здібності та педагогічну техніку.

Ключові слова: педагогіка; педагогічна освіта; педагогічна майстерність; педагогічні здібності; педагогічна техніка; учитель; учень

...найголовнішим виховним засобом у школі була, є й залишається особистість Учителя.

Його талант, його неповторність, самотність.

І. А. Зязюн

Актуальність проблеми. Серед найважливіших завдань розбудови суспільства важливе місце належить удосконаленню системи шкільної освіти. Зрозуміло, що у цьому контексті особливого значення набуває проблема професійної майстерності фахівця і, зокрема, педагогічної майстерності вчителя-майстра. Учитель стоїть біля витоків усіх професій, від його майстерності, професіоналізму залежить майбутнє Української держави. Ще з давніх часів цінувалися такі якості як досконалість, добросовісність, майстерність. Значний внесок у розроблення актуальної проблеми зробив видатний педагог, доктор філософських наук, професор, академік НАПН України Іван Андрійович Зязюн. На думку ученого, майстерність учителя постає як найвищий рівень педагогічної діяльності, якісний результат, як вияв творчої активності особистості вчителя.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що формування педагогічної майстерності спирається, насамперед, на концепції відомих педагогів минулого (Я. Коменський, О. Духнович, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський). Шляхи вдосконалення педагогічної майстерності розглядаються сучасними педагогами та психологами (В. Бондар, Г. Васянович, І. Зязюн, Н. Ничкало, В. Семиченко, В. Сластьонін, О. Скрипченко).

Метою статті є висвітлення проблеми використання досвіду та світоглядних ідей І. А. Зязюна у професійній підготовці вчителя-майстра в сучасних умовах.

Викладення основного матеріалу. Освіта – важлива складова життєдіяльності суспільства, яка функціонує і розвивається за своїми власними законами, має низку характерних властивостей, серед яких провідними доцільно визначи-

ти цілеспрямованість, цілісність, взаємодію з навколишнім середовищем та іншими системами [11, с. 326–327]. Як зазначає видатний академік І. А. Зязюн: «Освіту треба розуміти як процес входження людини в життя суспільства, в цілісний світ живої і «неживої» природи. Отже, сама освіта створюється для людини, функціонує і розвивається в її інтересах, слугує повноцінному розвитку особистості» [7, с. 14].

Особливу роль у сфері освіти набуває проблема підготовки вчителя нового типу, вчителя-професіонала, здатного до творчості, до швидкого й якісного вирішення поставлених перед ним педагогічних завдань. Сучасні фахівці повинні бути підготовленими до вирішення нових професійних проблем, що вимагають нестандартних творчих рішень і бути здатними до творчого саморозвитку. У Концепції «Нова українська школа» передбачено, що для реалізації її положень має бути і «новий учитель» [6].

На сьогоднішній день перед учителем постає завдання – опанувати основи педагогічної майстерності для усвідомленої та продуктивної професійної діяльності. Важливим аспектом діяльності педагога є грамотно сформована гуманістична спрямованість, ґрунтовні знання, розвиток педагогічних здібностей.

Концепція педагогічної майстерності І. А. Зязюна має глибоке коріння, що сягає джерел української історії, культури, етнонаціональних традицій, мудрості народу. Впродовж багатьох років Іван Андрійович обґрунтовував, відшліфовував теоретико-методологічні положення та інноваційні дидактичні засади педагогічної майстерності. Учений структурував педагогічну майстерність, елементами якої є: педагогічна спрямованість особистості вчителя, професійне знання (знання предмета, методики його викладання, теоретичні основи педагогіки та психології), здібності до педагогічної діяльності. Педагогічна майстерність – це своєрідна сукупність особистої культури, знань і світогляду вчителя, його всебічно теоретичної підготовки з удосконаленням ово-

лодіння прийомами навчання й виховання, педагогічною технологією та передовим досвідом. Разом з тим – це вид діяльності, який торкається переважно внутрішньої сфери вчителя: бажання стати майстром педагогічної справи; переконання в тому, що майстерність забезпечує не лише високу результативність праці, а й почуття задоволення від неї, утвердження себе як фахівця.

Основними пріоритетами наукової школи педагогічної майстерності академіка І. А. Зязюна є вдосконалення власної практичної педагогічної діяльності, використання педагогічного досвіду колег тощо. Його педагогічні напрацювання високо оцінені не лише в Україні, а й за кордоном. У книгах академіка висвітлено теоретичне підґрунтя та методичні засади для професійного вдосконалення кожного вчителя. Як добре відомо, Іван Андрійович був ініціатором створення центрів педагогічної майстерності в різних регіонах України. Більшість із них сьогодні активно діють, започатковують нові напрями та продовжують «Педагогіку добра».

Розвиток професійної майстерності педагога залежить від наполегливої та систематичної праці. Оволодіння педагогічною майстерністю доступне кожному педагогу за умови цілеспрямованої роботи над собою. На глибоке переконання А. Макаренка: «Майстерність – це те, чого можна досягти, і як може бути відомий майстер-токарь чи прекрасний майстер-лікар, так повинен і може бути відомим майстром педагог... І кожен з молодих педагогів буде обов'язково майстром, якщо не покине нашої справи, а на скільки він опанує майстерність, – залежить від власного напору» [1].

У сучасній освіті педагогічна майстерність розглядається з позицій різних підходів і розуміється як: комплекс властивостей і якостей особистості вчителя, що забезпечують ефективність його педагогічної діяльності на рефлексивній основі; система професійних компетентностей педагога; технологія педагогічної дії; найвищий рівень педагогічної діяльності тощо. Теорія педагогічної майстерності І. А. Зязюна сприяла започаткуванню нових напрямів наукових досліджень з означеної проблеми, зокрема: з історії розвитку педагогічної майстерності, реалізації ідей педагогічної майстерності у творчості видатних педагогів України; розвитку професійних компетентностей та особистісних якостей педагогів.

Досвід показує, що формування педагогічної майстерності неможливе без постійної уваги і врахування психології педагогічної діяльності, особистості самого педагога, тому що особистість педагога – це головний фактор у вихованні дітей, а педагогічна майстерність – це синтез особистих якостей педагога, відносно яких його знання, вміння, здібності та навички виступають інструментом професійної діяльності. Таким чином, головними елементами педагогічної майстерності вчителя є професіоналізм, компетентність, продуктивність, соціально спрямовані особистісні якості.

Важливу роль у досягненні високих результатів відіграє особистість педагога. Його фахова компетентність, яка зумовлена рівнем розвитку професійної самосвідомості, індивідуально-типовими особливостями і професійно значущими якостями. Продиктований потребами сьогодення, високий рівень вимог до освіти учнів початкових класів може бути реалізований тільки тоді, коли вчитель початко-

вої школи буде високопрофесійним, компетентним фахівцем у своїй галузі. Такий фахівець повинен не лише сам мати фундаментальну освітню підготовку і володіти професійними знаннями та вміннями, що відповідають рівню сучасної психолого-педагогічної науки. Він повинен усвідомлювати значення своєї професійної праці в цілісній системі неперервної освіти, бути професійно мобільним, тобто гнучко реагувати на зміни соціальної ситуації розвитку школярів, опановувати нові психолого-педагогічні вимоги до педагогічного процесу та нові педагогічні технології. Це означає, що сучасний учитель початкових класів – це творчий суб'єкт професійної педагогічної діяльності.

І. А. Зязюн зазначає: «Сутність майстерності – в особистості вчителя, в його позиції, здатності виявляти творчу ініціативу на підставі реалізації власної системи цінностей. Майстерність – вияв найвищої форми активності особистості вчителя у професійній діяльності, активності, що ґрунтується на гуманізмі і розкривається в доцільному використанні методів і засобів педагогічної взаємодії у кожній конкретній ситуації навчання і виховання» [3, с. 25].

Для вчителя важливим аспектом завжди залишається неперервність освіти. Філософсько-педагогічна ідея неперервності освіти уособлює декілька змістових цілеспрямовань. Це передусім усвідомлення освіти як процесу, що охоплює все життя людини, невіддільне цілеспрямоване засвоєння людиною соціокультурного досвіду з використанням усіх ланок існуючої освітньої системи, дотримання означеного принципу організації освіти, освіти політики, що спрямована на створення умов для навчання людини протягом усього життя, забезпечення взаємозв'язку і наступності різних ланок освіти [4, с. 11–60].

Підґрунтям професійної майстерності постає професійна компетентність – інтегральне, динамічне поєднання знань, розуміння, вмінь, цінностей, здібностей, ставлень у відповідному контексті та сукупність якостей. Компетентність також розглядається як загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, які людина набуває у процесі навчання, на вмінні застосовувати знання у практичній діяльності. Серед основних компетентностей виділяють уміння навчатися впродовж життя. Професійно-педагогічна компетентність – складна структура, до елементів якої відноситься низка інших компетентностей сучасного вчителя: компетентність у галузі теорії і методики виховного процесу, компетентність у галузі фахових предметів, соціально-психологічну компетентність, диференціально-психологічну тощо. Зміни в суспільному житті зумовлюють пошук шляхів виховання активної, ініціативної особистості, здатної до самостійної творчої діяльності, саморозвитку та самореалізації. Завдання сучасного педагога полягає у створенні комфортних умов для розвитку та формування успішної особистості за допомогою особистісно зорієнтованого, розвивального, інтерактивного навчання, розвитку критичного мислення, творчої особистості. З вирішенням такого завдання пов'язане формування у школярів потреби ставити перед собою і реалізовувати цілі, що будуть сприяти розвитку універсальних творчих здібностей. Вчитель має усвідомлювати, що для дітей навчання має пізнавальну, виховну, розвивальну, мотиваційну функції. Тому реалізація принципів наступності та перспективності є невід'ємною частиною

професійної майстерності педагога. Педагогічна підтримка вчителя дуже важлива для учнів. Однією з головних професійних якостей особистості вчителя в організації освітньої діяльності учнів є педагогічна комунікація. Комунікабельність має яскраво виражену емоційну природу, основу якої складають комунікативні та альтруїстичні емоції [5, с. 49].

Значимо, що ключовим елементом педагогічної майстерності є педагогічна техніка як форма організації поведінки вчителя. Знання, спрямованість і здібність без умінь, без володіння способами дій не є гарантією високих результатів. Педагогічна техніка – це не тільки вміння використовувати психофізичний апарат як інструмент виховного впливу, це прийоми володіння собою та прийоми впливу на інших.

За І. А. Зязюном, майстерність виявляється не тільки в успішному розв'язанні різноманітних педагогічних завдань, високому рівні організованого навчально-виховного процесу, а й у тих якостях особистості вчителя, що породжують цю діяльність і забезпечують її успішність. Ці якості треба шукати не лише в уміннях, а й у тому сплаві властивостей особистості, її позиції, які й дають педагогові змогу діяти продуктивно і творчо [9].

Основою педагогічної діяльності І. А. Зязюна було золоте правило «Стався до інших так, як хочеш, аби ставилися до тебе». Педагог непорушно виконував це правило у своїй роботі. Наслідуючи академіка, вчитель повинен усвідомлювати, що центральною ланкою освіти є особистість дитини. У сучасній освіті дитиноцентризм посідає чільне місце. Президент Національної академії педагогічних наук України В. Кремень стверджує: «Є необхідність якомога більше наблизити навчання і виховання кожної дитини до її сутності, конкретних здібностей, майбутньої життєвої траєкторії людини. Це явище я називаю дитиноцентризмом в освіті» [5, с. 17].

Вчитель орієнтується на особистісно зорієнтовану модель виховання дитини, призначенням якої є розширення її можливого життєвого шляху та саморозвитку на засадах гуманізації реального буття самої дитини, посилення уваги до системи її цінностей та інтересів задля формування в неї основ життєвої та навчальної компетентностей. Специфіка учительської праці полягає в тому, що вона впливає на розвиток суспільства засобами виконання своїх професійних обов'язків.

Ликтей Л. Н. Педагогическое мастерство И. А. Зязюна как концептуальная идея теории и практики профессиональной подготовки учителя-мастера.

Ⓐ Освещены мировоззренческие идеи известного основателя современной педагогической науки Ивана Андреевича Зязюна, который рассматривает мастерство учителя как высокий уровень педагогической деятельности. Проанализированы основные элементы педагогического мастерства: гуманистическую направленность деятельности учителя, профессиональную компетентность, педагогические способности, педагогическую технику.

Ключевые слова: педагогика; педагогическое образование; педагогическое мастерство; педагогические способности; педагогическая техника; учитель; ученик

Lyktei L. M. Pedagogical Skills of I. A. Ziaziun as a Base Concept of Theory and Practice in Professional Education and Training of a Skillful Teacher.

Ⓢ The paper deals with the main ideas of I.A. Ziaziun, a well-known educator of modern pedagogy, who considers teacher's skills as the highest level of pedagogical practice. Such basic elements of pedagogical skills as humanistic approach of teacher's activity, professional competence, pedagogical capacity and pedagogical technique are analyzed in the paper.

Key words: pedagogy; pedagogical education; pedagogical skills; pedagogical capacity; pedagogical technique; teacher; student

На наше переконання, основними умовами для оволодіння фаху вчителя є глибоке усвідомлення соціальної ролі педагогічної професії, розвинуте почуття обов'язку, емоційна чуйність, прагнення до самоаналізу й адекватної самооцінки. Школа українська буде успішна, якщо в неї прийде успішний учитель, – зазначав видатний педагог І. А. Зязюн, – він – успішний учитель та фахівець – вирішить дуже багато питань щодо якості викладання, обсягу домашніх завдань, комунікації з дітьми та адміністрацією школи. До дітей має прийти людина-лідер, яка може вести за собою, яка любить свій предмет, яка його фахово викладає [11, с. 47].

Висновки з даного дослідження. Актуальною і значущою для сучасного вчителя є спадщина І. А. Зязюна, який досконало володів ідеями ефективної організації навчального процесу. Поради, які давав педагог не втрачають актуальності і сьогодні. Використання його ідей у школі сприяє інтелектуальному розвитку дітей, вихованню їх національно-свідомими громадянами. Молода генерація українських учених-педагогів спирається на ідеї своїх попередників, зокрема на наукову школу педагогічної майстерності академіка І. А. Зязюна, що високо поцінована не лише в Україні, а й за її межами.

📖 Список використаних джерел

1. Абрамян В. Ц. Театральна педагогіка. Київ: Лібра, 1996. 224 с.
2. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії: навч. посіб. Київ: Українсько-фінський інститут менеджменту, 1997. 302 с.
3. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії: [Сторінки з однієї імен. кн.]. За вуч. 2001. Черв. (№17/18). С.14–21.
4. Зязюн І. А. Філософські засади освіти: освітні і виховні парадигми, освітні технології, діалектика педагогічної дії. Педагогічна майстерність у закладах професійної освіти: [монографія] / за ред. Н. Г. Ничкало, І. А. Зязюн, М. П. Лещенко, М. М. Солдатенко та ін.; Ін-т педагогіки та психології проф. освіти АПН України. Київ, 2003. С. 246.
5. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении: Кн. для учителя. Москва: Просвещение, 1987. С. 46–62.
6. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://osvita.ua>.
7. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія / за ред. І. А. Зязюна. Київ: Віпол, 2000. 365 с.
8. Нова українська школа п. 4., 2017. С. 17.
9. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. [за ред. І. А. Зязюна]. Київ: Вища школа, 2004. 422 с.
10. Педагогічна майстерність: хрестоматія: навч. посіб. / за ред. Зязюна І. А. Київ: Вища школа, 2006. 606 с.
11. Щербак О. Педагогічна майстерність у підготовці майбутніх педагогів професійного навчання до професійно-педагогічної діяльності. Педагогічна майстерність академіка Івана Зязюна: зб. наук. пр. / [ред. кол.: Н. Г. Ничкало (голова), та ін.; упоряд.: Н. Г. Ничкало, О. М. Боровнік; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ: Богданова А. М., 2013. 465 с.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 01.03.2018